

plauzibilisnak, hogy a tudomány állandóan az igazság felé közelítene.

A hatvanas évek második felétől kezdve McLuhan munkásságának hatására kezdtek el a könyv haláláról beszélni. A könyvpártiak statisztikákra hivatkozva próbálkoznak szembeszállni ezzel a (szerintük) szóbeszéddel. Csakhogy a könyvek számának növekedése messze elmarad a televíziók, a számítógépek számának növekedésétől. Ezért valószínű, hogy az emberi kommunikáció jövője a multimédium lesz, vagyis az a médium, amely a jelenlegi televíziót és videót összeköti a számítógép képességével, s ezáltal bizonyos, nem túlságosan kreatív és igényes interaktivitás válik majd lehetővé. Sőt: ebben az irányban máris vannak bizonyos eredmények, amelyek a virtuális valóság fogalma alá sorolhatók.

A virtuális valóság hang- és tapintásélményekkel összekapcsolt interaktív számítógépes grafika. A különféle eszközök és berendezések megléte esetén elérhető, hogy az ember mesterséges, programozott, csupán a számítógép memóriájában létező térben „létezőnek” érezze magát. A konceptuálisból a perceptuálisba való átmenetnek a virtuális valóság által reprezentált trendje minden bizonnyal kihat majd az emberi pszichére is. Már jelenleg is sok ember él a médiumok következtében másodkézből való életet. De mi lesz, ha a virtuális valósággal való élés közkeletűvé válik, elképzelni is nehéz. Mi marad a családból, a szerelemből, ha a számítógépes szimuláció a közeljövőben a szexuális partnerválasztáshoz rizikó nélkül széles körű lehetőségeket biztosít? Hogyan változnak majd meg az emberi értelmek, ha a realitástól és a „virtualitástól” egyenrangú ösztönzéseket kapnak? Sőt: mi marad meg a vallásból, ha az ember paradicsomi állapotokat tud majd teremteni, s paradicsomi körülmények között tud élni a számítógép segítségével. Talán Teremtővé válik?

A könyvtárak, akár csak jelenleg, a jövőben is összetevői lesznek a társadalom kommunikációs rendszerének. Az információkat a téren keresztül élő kommunikációs technikáknak köszönhetően azonban változás előtt áll rendeltetésük: a dokumentumok őrzése helyett az információk közvet-

tése vár rájuk. Ezért a könyvtárosnak igencsak fejlett kommunikációs képességgel kellene rendelkeznie. A bármiféle objektív igazság tagadása a posztmodern gondolkodásban az állománygyarapítási gyakorlatot is megváltoztatja. A nyugati nyilvános és szakkönyvtárak rendszerint vehemensen szokták deklarálni: állományukat a kiegyensúlyozott és pártatlan gyarapítás elvei alapján építik. De mit is jelent ez? Mivel minden dokumentum egy sor tulajdonsággal bír, számos témában foglal állást, aligha mondható el, hogy bármelyikük is reprezentálhat egy bizonyos dokumentumcsoportot. Egyetlen filozófus vagy tudós egyetlen művét nem lehet olyaténképpen az állományba venni, hogy az egész életművét reprezentálja, még kevésbé olyaténképpen, hogy a szóban forgó mű valamely szerzői csoportot reprezentál. Még bonyolultabb a helyzet a művészeti irodalom esetén. És ugyanígy: a könyvtárhasználónak is rengeteg tulajdonsága, nézete és állásfoglalása van, s ezekből következnek információs szükségletei és igényei. Ugyan hasznos lehet a használókat bizonyos jellemzők alapján csoportosítani, azt azonban tudni kell, hogy ez a kategorizálás mindenképpen felületes és töredékes lesz. Igencsak problematikus összeválogatni azokat a legfontosabb jegyeket, amelyek akár csak egyetlenegy használót jellemeznének.

Mi következik ebből a relativizmusból? A könyvtárosnak (az adott esetben a gyarapítónak) úgy kell gyarapítania az állományt, mint szuverén egyéniségnek a maga egyéni és szubjektív állásfoglalásaival, nézeteivel, hiteivel, meggyőződéseivel és előítéleteivel egyetemben. Nem kell bizonygatnia, hogy pártatlan és elfogulatlan, ám azt bevallhatja: feladata bizonyos értékek terjedésének a támogatása. Végül is a posztmodern gondolkodás az efféle elkötelezettséget akceptálni tudná.

/RANKOV, P.: Knjižnice v sociálnej komunikácii informačnej/postmodernejej éry. (Niekoľko poznámok k téme.) = I, 36. köt. 11. sz. 1994. p. 272-275./

(Futala Tibor)

Mindenható információtechnika?

Az információtechnika kora újfajta közgazdaságtant követel meg – ezt állítja *Michael Rothschild*, egy „US high-tech management guru”. Az egyre több információ feldolgozására és továbbítására képes eszközök bevetésével értelmüket veszítik azok a jól bevált kifejezések, amelyekkel a gazdaságot korábban leírtuk.

Az ipari társadalom gazdasága még óriási gépezet volt, és benne az ember: apró fogaskerék.

Működtetéséhez elegendő volt „meghúzni egy kart”, vagy „lenyomni a megfelelő gombokat”. Ma viszont azt látjuk, hogy a régi módszerek nem váltják be többé a hozzájuk fűzött reményeket. Legalábbis egyre több politikus és vállalati vezető véli így.

Rothschild szerint ez nem más, mint az ipari társadalom mechanisztikus szemléletének csődje. A csőd oka az információrobbanás, ami lehetet-

lenné és egyúttal nemkívánatosá tette a gépies irányítást. Ő „bionomics” néven új gazdaságtant építene fel. Szerinte ugyanis a gazdaság élő (ökológiai) rendszerként viselkedik. Mindkét rendszer óriási, decentralizált információhálózatokból áll, amelyek tervezés és irányítás nélkül működnek, életük csupa vibrálás, örökös változás.

Könnyű párhuzamokat találni. Ahogyan a DNS-ben kódolva van az információ, az sokban hasonlít a számítógépes programozási nyelvekhez. Az élővilág táplálkozási láncára emlékeztet az, ahogyan a gazdaság szereplői egymás termékeit fogyasztják, és profitot termelnek, hogy képesek legyenek a reprodukcióra és a növekedésre.

A darwini evolúció és a természetes kiválasztódás, valamint a gazdaság változásai ugyancsak párhuzamba állíthatók. A siker titka az élővilágban és a gazdasági életben egy és ugyanaz: tanulni a tapasztalatokból. Eszerint a politikusoknak és vezetőknek az lenne a feladatuk, hogy az irányításuk alatt dolgozó szervezetet rábírák a *gyorsabb tanulásra*.

Rothschild azonban talán túlságosan is nagy jelentőséget tulajdonít az „information age” eszközeinek – veszi át a szót a cikk írója, *Hugo Dixon*. Bár az információtechnika szerepe kétségtelen a hatékonyság növelésében, mégis a nyers információnál jóval fontosabb a józan *ítélőképesség*. Gondoljunk csak a vezetőket elárasztó semmitmondó levelek, faxok és telefonhívások tömegére. Dolgozhatnak akármilyen gyorsan a számítógépek, ha egyszer az ember csak bizonyos mennyiségű információt képes megemészteni.

Az olcsó távközlésnél (adatátvitelnél) is ezer-szer fontosabb, hogy milyen a fogyasztókkal, alkalmazottakkal kialakított *hosszú távú kapcsolataink minősége*. Lehet a kommunikáció akármilyen olcsó, ha egyszer az ember csak kevés igazán tartalmas kapcsolatot képes fenntartani.

Az információtechnika nagy gazdagságot teremthet, de hogy mit hozunk ki belőle, annak háttér szab saját emberi természetünk.

/DIXON, H.: Human limits on information age. = *Financial Times*, 1993. június 29. p. 9./

(Sándori Zsuzsanna)

Elektronikus dokumentumküldő szolgálat – a virtuális könyvtár felé

A londoni CISTI (*Canada Institute for Scientific and Technical Information = Kanadai Tudományos és Műszaki Információs Intézet*) a legnagyobb tudományos és műszaki dokumentumgyűjteménnyel rendelkezik Észak-Amerikában, ha nem az egész világon. A CISTI dokumentumküldő szolgálata átlag 1000 fénymásolt dokumentumot küld ki naponta, ami mintegy 2,5 millió oldalt jelent évente. A dokumentumrendelések 80%-a elektronikus úton érkezik, részint a kanadai nyilvános üzenetküldő hálózaton (ENVOY 100), részint a CISTI automatikus dokumentumrendelő funkciója útján (CAN/DOC). A rendelések feldolgozása is jórészt automatikus, a leltárszám-azonosítástól a rendelés számlázásáig. Viszont a másolatokat hagyományos fénymásolással állítják elő. Az ügyfél kérésére a sürgős másolatot faxon küldik el, egyébként postán továbbítják.

A stratégiai terv

A költségvetési szervezetekben, így a CISTI-ben is, az éves állami támogatás éveken át azonos szinten mozgott. Mivel a folyóiratok ára rohamosan emelkedett, az állandó költségvetési támogatás reálértéke szép lassan csökkent. Ezért a CISTI stratégiai tervet készített, amelynek lényege egy

Delphi-típusú hosszú távú előrejelzés volt. A tanulmány olyan javaslatokkal zárult, hogy a jövő műszaki és tudományos könyvtárainak sorsában osztozva át kellene térni a korszerűbb módszerekre: hálózatok használatára, osztott feldolgozásra, a virtuális könyvtár elvének fokozott alkalmazására, és a kis könyvtárak esetén a *just-in-time* (éppen időben) szolgáltatásra, ami felváltaná a *just-in-case* (készletléti, minden esetre) állomány fenntartását (vagyis a jelenlegi állományt és gyarapítását). Ezzel szemben a kiadók azt jósolják, hogy a hagyományos dokumentumok és az azokra alapozott szolgáltatások az évszázad végéig megmaradnak; ugyancsak megmaradnak a letéti könyvtárak és a dokumentumküldő szolgálatok, amilyen a CISTI is.

A stratégiai terv egy olyan akciótervet eredményezett, amely szerint az állami támogatástól való függést azzal kell enyhíteni, hogy a bevételeket nagymértékben fokozni kell, méghozzá évi 20–50%-kal az első három évben. Mivel a bevételek fő forrása a dokumentummásolat-küldés, ez a terv csak úgy valósítható meg, ha a kis tranzakciók amúgy is nagy számát tovább növelik, nagy volumenű keretmegállapodásokat kötnek információbrókerekkel és kutatóintézetekkel, valamint megje-